

Vznik Československé republiky a události na národnostně smíšeném území Jihlavska

ALENA PALÁNOVÁ

Tzv. německý jihlavský jazykový ostrov, zahrnující město a okolí, se do své podoby dvacátého století konstituoval několik set let. Je možno konstatovat, že až do druhé poloviny 19. století nepřinášelo soužití dvou národností - české a německé - větší rozpory. Teprve v kontextu s rodící se novodobou občanskou společností začaly postupně vznikat konflikty související s národním uvědomováním obou národností. Až do roku 1918 zde existovala priorita německého národa, jakožto národa vládnoucího v tehdejší habsburské monarchii. Vznik samostatného československého státu přinesl z tohoto hlediska změnu, která byla určující pro česko-německé vztahy nejen na Jihlavsku, ale i v ostatních smíšených územích.

1. Rok 1918 - poslední dějství války a vznik Československé republiky

V první polovině roku 1918 se válečné poměry staly nesnesitelnými: výroba nebyla s to zabezpečit ani armádu, přibývalo dezertérů, proti nimž mělo být tvrdě postupováno. Moravské místodržitelství na ně upozorňovalo i jihlavské okresní hejtmanství, ale šetření v tomto smyslu bylo negativní.¹

Rakouské úřady pokračovaly v represivních opatřeních proti šíření jakýchkoliv zneklidňujících zpráv o špatné vojenské a hospodářské situaci monarchie² a nedovolovaly ani v tisku zveřejňovat podrobné zprávy o zásobovacích potížích.³ Přesto zejména mezi dělníky pronikaly různé letáky, které hovořily o konci války, útrap a škod, jež za čtyři roky přinesla.⁴

V českém politickém táboře znamenala tato doba velkou nacionální aktivizaci. Němečtí předáci v českých zemích sledovali tento rozklad se značnou nevolí. Zejména je dráždilo rostoucí sebevědomí českých nacionálních představitelů, stále troufaleji vystupujících se svými požadavky.

V Jihlavě byla situace relativně klidná. Válka umožnila potlačení české národní aktivity a upevnění pozic německví. Jeho oporami byla především německá radnice se „svým“ tiskovým orgánem Mährischer Grenzbote a německými nacionály v čele se sta-

rostou Inderkou a městským radním Kneskem, úřady obsazené německými úředníky a státní tabáková továrna. Pevným bodem Němců bylo rovněž posádkové velitelství v čele s pplk. Kleinem a pplk. Besauerem, kteří byli inspirátory většiny protičeských akcí. Evidenční poddůstojník Č. Kudrnovský, v té době ve službě u posádkového velitelství, později uvedl: „Bylo-li v českých městech za války dusno, bylo v Jihlavě přímo k zalknutí. V kasárnách v kancelářích bylo zakázáno česky mluvit, o což se nejvíce zasloužil německý šikovatel Pollak, popřevratový magistrátní úředník v Jihlavě.“⁵ Ve městě byla situace podobná: na nádražích se komunikovalo výhradně německy, nákladové listy česky vyplněné nebyly vůbec přijímány. Úřední řeč se stala němčina.

Politické události v Evropě a monarchii byly jihlavskými německými předáky živě diskutovány, o aktuálním dění zde informoval zejména zástupce jihlavských Němců v říšské radě G. Gross, prezident poslanecké sněmovny. V červnu 1918 se z popudu městského zastupitelstva konala v jihlavském pivovaru akce za účasti veřejnosti (Deutscher Volkstag der Iglauer Sprachinsel), kde promluvil jmenovaný G. Gross na téma „Die Deutschen und der Staat“ a zemský poslanec R. Jung na téma „Ernährung und Verwaltung“. V závěru byla svolána věrnost císaři a habsburské monarchii.⁶

Teprve v zářijových dnech se začaly objevovat v německém tisku zprávy, které objasňovaly čtenářům dosud neznámé souvislosti. Pozornost byla věnována zejména Wilsonovým slovům o právu na sebeurčení, se kterými vyvstaly mnohé otazníky. V článku Mährischer Grenzboten ze 6. října pod názvem „Das Selbstbestimmungsrecht den Deutschen!“ byla již zdůrazněna vážnost situace a poprvé formulovány myšlenky na připojení k Rakousku.⁷

Když jednala 1. října poslanecká sněmovna ve Vídni, promluvil zde také G. Gross a vyjádřil ve své úvodní řeči touhu po čestném míru. Byl zde prezentován nacionálně politický program německých sociálně demokratických poslanců, s nímž se ztotožnily všechny německé strany Rakouska. Tento program vyhlášoval připravenost respektovat právo na sebeurčení pro slovanské a románské národy, ale požadoval ho také pro německý lid v Rakousku. Uznával právo slovanských národů vytvořit si své samostatné státy, ale s tím, že německých oblastí se to netýká. Žádal sjednocení všech německých oblastí Rakouska v jednom německo-rakouském státě.⁸ Také Němci z českých zemí nezůstali pozadu a chtěli demonstrovat před světem, že nemají nic společného s českým národem. Proto již 4. října prostřednictvím svých poslanců na říšské radě zdůraznili, že trvají na uchování své nezávislosti vůči novému československému státu.

Zástupci jihlavského jazykového ostrova nezůstávali pasivní v běhu událostí, vědomi si skutečnosti, že vyřešení budoucnosti německých obyvatel uprostřed českého osídlení na česko-moravské hranici nebude snadné. 10. října se zúčastnili jednání rozšířeného německo-moravského klubu říšských poslanců za předsednictví říšského rady, poslance Ch. d'Elverta. V svolání klubu se objevil požadavek vytvoření německo-rakouské státní existence, svolání národního shromáždění všech poslanců říšské rady a odmítnutí podřízení německých oblastí jinému státu. V návaznosti na toto jednání a vycházejíce z programu německých sociálních demokratů bylo vydáno svolání k uklidnění obyvatelstva a ujištění o tom, že mají své právoplatné zástupce v říšské radě ve Vídni.⁹

Mezinárodní vývoj a rozklad monarchie však už nedokázaly zastavit ani pokusy posledního císaře Karla o dorozumění s vůdčími politiky jednotlivých národností, ani císařský manifest z října 1918, který ohlašoval federativní přestavbu říše.

Když 21. října 1918 vytvořili rakouští poslanci prozatímní národní shromáždění a vyhlásili nový stát Deutsch Österreich (Německé Rakousko), demonstrovali zde němečtí poslanci z českých zemí svojí účastí příslušnost k tomuto státu. V otázce nového státního území byl zahrnut požadavek územní moci nad celou německou sídelní oblastí, zejména v Sudetech.

To byla východiska, na jejichž základě zástupci jihlavského jazykového ostrůvku založili svůj požadavek připojení k Německému Rakousku. Byli si již od počátku vědomi těžkostí, které vyvstanou v souvislosti se snahou přičlenit tento jazykový ostrov k rakouskému státu, když se nalézá mimo jeho souvislé území. Přesto doufali, že během jednání se nalezne uspokojivé řešení, přijatelné pro obě strany. Jejich kalkulace posiloval fakt, že o územních hranicích nově zřízeného československého státu nevládla v českém táboře ještě jasná představa. Velice jim vyhovoval výrok sociálního demokrata Bechyněho, kterého se později dovolávali němečtí autoři, a to, že „*čím méně bude v našem státě Němců, tím lépe pro nás*“ neboť, že novému státu bude jen ku prospěchu, zbaví-li se pohraničních oblastí osídlených Němci.¹⁰

Vyhlášení samostatného československého státu znamenalo radikální změnu v národnostních vztazích. Český národ se takřka přes noc stal ze svého podřízeného postavení národem vládnoucím, zatímco Němci v českých zemích naopak tuto pozici ztratili. Je nutné konstatovat, že hned zcela nepochopili dosah změny, ke které došlo. Proto také přijali zprávy o státním převratu vcelku s klidem. Spoléhali stále na to, že tato změna se bude týkat jen oblastí osídlených českým obyvatelstvem a v jejich vlastním zájmovém území se podaří zachovat dosavadní status quo. Některé okolnosti zpočátku alespoň zdánlivě potvrzovaly správnost této domněnky.

Již 29. října se sešli ve Vídni němečtí poslanci z českých zemí a přijali rozhodnutí, že na českou akci odpoví odtržením pohraničních oblastí od nového státu. V svolání vydaném po této schůzi byl vysloven protest proti připojení území osídlených Němci k Československé republice a aklamováno jejich právo na splynutí s Rakouskem, případně - s odvoláním na právo na sebeurčení - s jednotným státem všech Němců.¹¹

2. Reakce na 28. říjen a přebírání moci Čechy v Jihlavě a německém okolí

Zprávy o událostech v Praze, ke kterým došlo v posledních říjnových dnech, se dostávaly do Jihlavy a jejího okolí se zpožděním.¹² Jaká zavládla atmosféra ve městě, kde žila převážná většina německého obyvatelstva? Český pamětník uvádí, že zatímco Češi demonstrovali veřejně svoji radost, Němci vytvářeli hloučky na náměstí, byli překvapení, skleslí, nejistí, měli strach: „*Toho žádný z nich nečekal! Nechtěli ani věřit! Vždyť ještě včera byli přesvědčeni o vítězných zbraních Rakouska et consortes, vždyť včera nám ještě slibovali, jak s námi zatočí, až to vyhrají!*“¹³ Německý autor, rovněž přímý účastník událostí, udává, že zprávy, které pronikly mezi širší veřejnost až 29. října, byly přijaty v klidu, pouze s jistou nervozitou a obavami před nadcházejícími událostmi, a jenom ojedinelé případy zneklidňovaly a znejistovaly německé obyvatelstvo.¹⁴

Již 28. října ve tři hodiny odpoledne se konalo zasedání kolegia městského zastupitelstva, na kterém byl přijat závěr, v němž se hovořilo o právu na sebeurčení pro německé obyvatelstvo. V souvislosti s tím bylo požadováno i připojení jihlavského jazykového ostrova k Německému Rakousku.¹⁵

Co se týče venkova, zprávy o vyhlášení československého státu přicházely nesterjné a ohlasy se projevovaly různě. V českých obcích se konaly národní slavnosti bez zásahu do obecní správy, neboť národní výbory, které zde vznikaly, neměly vesměs faktickou moc. Mezi prvními se o převratu dozvěděla Polná, kam zprávy donesli vojáci, ozdobeni na čepicích červenobílými páskami; odpoledne byly zprávy potvrzeny. Městečkem procházel slavnostní průvod s hudbou, prapory a lampiony.

Události v sousední německé obci Deutsche Schützendorf (část Dobronína) popisuje kronikář z Dobronína: „... vlají prapory, po obědě přišli z Polné rozjařenci a strhávali dolů ty dvouhlavé nestvůry - rakouské orly - a také německé nápisy. Do hostince svolali schůzi českých občanů. Zvolili místní národní výbor, vymezili jeho působnost, ustavena též občanská stráž k zamezení nepřístojností. Na místním nádraží »kdež vládli dosud největší nepřátele naši« vkročí do kanceláří nádraží předseda národního výboru a žádá, aby všechno úřadování bylo v jazyku českém. Přednosta stanice slíbil, a to i posílat peníze místo do Vídně do Prahy.“¹⁶

V Batelově byl podle relace místní četnické stanice přečten shromážděnému lidu první telegram Národního výboru v Praze. Poté byl spálen černožlutý prapor a odstraňovány znaky mocnářství - orli a obrazy císařské rodiny. Večer byl již ustaven národní výbor.¹⁷

Příkladem událostí v ryze německých obcích jihlavského jazykového ostrova s malou českou menšinou je zápis v kronice obecní školy v Hlávkově: „Hned po převratu zřízen byl místní národní výbor pro farnost N. Vyskytnou se sídlem v Hlávkově, který provedl ve všech obcích sčítání lidu, postaral se o rovnoprávnost v kostele, donutil něm. obecní zastupitelstva, že přibrala české členy, postaral se o zřízení českých škol v Ježeně, Jiříně, Plandrech a Něm. Vyskytné a podal návrh na rozdělení obce Něm. Vyskytné, kde byla a jest bašta německá a sídlo štváčů proti Čechům. ... Němci z počátku báli se pomsty Čechů a poslouchali a teprve když viděli, že proti nim se příkře nevystupuje, zvedali hlavy a ozvala se stará jejich panovačnost. Dle názorů Němců měly zdejší obce připadnouti k Rakousku, zvolena byla rada a správcem okresu ustanoven Fr. Siegel z N. Vyskytné.“¹⁸

Čeští reprezentanti, mající mnohaleté zkušenosti ze soužití obou národností v Jihlavě, v čele s advokáty L. Chlumem, J. Červeným a dalšími se v tomto okamžiku chopili pevně iniciativy a nepustili ji již ze svých rukou. 29. října večer se v Besedním domě konala oslava samostatnosti, které se kromě českých veřejných pracovníků zúčastnilo mnoho českých důstojníků a poddůstojníků jihlavské posádky, kteří si již den předtím vymohli zrušení zákazu návštěv Besedy.¹⁹ Byla zde přečtena proklamace Národního výboru v Praze s prvním vytištěným zákonem.

Hned po slavnosti se projednávalo převzetí moci ve městě, kde v tomto okamžiku hrála nejdůležitější roli vojenská posádka. Převážně ji tvořili Němci, pocházející z větší části z Vídně a Dolních Rakous, jak vojíni, tak důstojnický sbor. Z posádkového velitelství byl koncem roku 1917 naštěstí odvolán silně protičesky zaměřený pplk. Klein, kterého vystřídal pplk. Novotný, jenž byl sice Němec, ale ve vztahu k Čechům na rozdíl od svého předchůdce umírněný, takže kromě pplk. Besauera nebyli mezi německými důstojníky vyhrocení nacionalisté. Po dohodě s dr. Chlumem jednali druhého dne ráno čeští důstojníci v čele s Lohařem a Kudrnovským s pplk. Novotným a přesvědčili ho, aby odevzdal celou posádku do českých rukou. 30. října v dopoledních hodinách se skutečně posádkový velitel pplk. Novotný spolu s hejtmanem Schallerem, kterého si němečtí důstojníci

zvolili ze svého středu jako zástupce, dostavil k L. Chlumovi a souhlasil, aby celá posádka byla převzata novým státem.

Celá záležitost jistě nebyla tak jednoznačná, jak se jeví, neboť v českých zemích byly v té době umístěny převážně německé a maďarské posádky, jejichž velitelé neměli nejmenší sympatie k vytvoření nového státu. Zdálo se tedy, že výhody byly po této stránce zcela na straně německých nacionalů. Ovšem v této době byla již armáda zachvácená rozkladnými vlivy, což si uvědomovala i velitelská místa ve vojsku. Těmto náladám propadli nejen vojáci české nebo jiné slovanské národnosti, ale byly jimi zachváceny i done dávna vcelku spolehlivé německé a maďarské oddíly umístěné na českém území. Velké popularity mezi nimi nabyl požadavek urychleného návratu do vlasti, proto hned po převratu začali spontánně opouštět své posádky a vraceli se - ať se souhlasem, nebo i proti vůli svých představených - domů.

Také v jihlavském německém prostředí se vyskytly hlasy, zvláště ve vojenských kruzích, které navrhovaly, aby byli povoláni rolníci z německého jazykového ostrova a byla vytvořena městská obrana. Jistě by nebylo těžké při tehdejších národnostních poměrech ve městě a nejbližším okolí dosáhnout momentálního úspěchu. Přesto však zvítězil názor těch, kteří vzali v úvahu problémy případné delší obrany jazykového ostrova. Na schůzi německých důstojníků jihlavské posádky bylo proto rozhodnuto nevést žádný odpor se zbraní v ruce, pokud bude každému důstojníkovi umožněna svobodná volba státní příslušnosti.²⁰

Po dohodě české strany s posádkovým velitelstvím se hned téhož dne, 30. října, uskutečnilo veřejné předání jihlavské posádky. Čeští vojáci, kteří vycítili určitou defenzivu německé strany, strhali ihned v kasárních budovách všechny německé nápisy a znaky. Ke slavnostnímu předání byl určen prostorný dvůr Rudolfových kasáren, kde se shromáždila celá posádka, zástupci různých úřadů a čestní občané města. Pplk. Novotný vyzval německé a české vojáky, aby se seskupili podle národností a svého národního přesvědčení - Češi napravo, Němci vlevo.²¹

Jako první promluvil L. Chlum, v té chvíli uznávaný zástupce nového státu v Jihlavě. V závěru své řeči se snažil uklidnit německé vojáky a přesvědčit je, že jim nic nehrozí: „Nedáme se svéstí žádnou vášní ke křivdám. Jako jsme neztráceli mysle v boji obranném, když na nás dopadaly rány bezohledných protivníků, tak nezpyšníme v dobách vítězné svobody. Neopustíme věčných pravidel, cti, práva a lidskosti. Chceme budovati, nechceme bořiti.“²² Po Chlumovi promluvil J. Červený, starosta Sokola, a vyzval vojáky k poslušnosti a respektování vzniklé situace. Oba projevy poté volně přeložil do němčiny pplk. von Penecke.

Po tomto slavnostním aktu se ihned sešel užší výbor českých důstojníků společně se zástupci českých občanských stran; předmětem jednání bylo co nejrychlejší odeslání německých vojáků i důstojníků z Jihlavy. Ne bez obav zde bylo konstatováno, že při rozřadování na dvoře kasáren byly více než dvě třetiny na německé straně. Pplk. von Penecke a někteří další důstojníci se hned večer ohlásili u Kudrnovského s tím, že odcestují do svého domova. Čeští vojáci ve velkém množství opouštěli kasárny a rozprchli se ke svým rodinám. Byla zvolena smíšená komise, která konala denně schůze, rozhodovala o záležitostech vojenské posádky a zároveň se snažila, aby již nejbližšími vlaky mohli být odesláni zbývající příslušníci rakouských zemí s patřičnými dokumenty domů.²³

Večer se pak konala v Besedě společná schůze všech českých politických stran, aby utvořila prozatímní národní výbor pro město Jihlavu, který by zde reprezentoval státní moc. Předsedou Národního výboru v Jihlavě se stal L. Chlum a zapisovatelem L. Pytlík. Byli zde zastoupeni představitelé politických stran a osvědčení národní pracovníci jako Červený, Melichar aj. O několik dní později, 4. listopadu, byl vytvořen příbráním zástupců z venkovských obcí Okresní národní výbor v Jihlavě se stejným složením předsednictva a stejnými úkoly, které plnily odbory národního výboru. V prohlášení z téhož dne, tj. 30. října, oznamoval Národní výbor v Jihlavě své ustavení a vyzýval k důvěře ve svoji činnost, respektování předpisů a udržování kázně a pořádku. V závěru stálo: „*Nám jsou všechna práva svatá, jež kulturní stát uznává oproti všem poddaným bez rozdílu národnosti. My pohlížíme na německé spoluobčany jako na své bratry. Každému zůstane jeho mateřská řeč zaručena a jeho občanská práva budou chráněna.*“²⁴ L. Chlum oznámil okresnímu hejtmanu Ludwigovi, že národní výbor se prozatím ujímá vlády a vyžádal si pro jeho schůze stálé zasedací místnosti ve druhém patře spořitelny budovy a používání úředního telefonu.²⁵ Nejdůležitějším úkolem Národního výboru v Jihlavě bylo v ten okamžik co nejrychlejší provedení mobilizace.

Druhý den se národní výbor opět sešel, bylo usneseno vydávat Informační věstník, jehož první číslo vyšlo již 1. listopadu. Měl být zřízen fond jako finanční základ pro nutné výdaje a na všech nárožích ulic vylepena česko-německá proklamace k obyvatelstvu o nastalém převratu. Byly zvoleny jednotlivé odbory výboru - odbor staničního velitelství, odbor vyživovací, odbor obecních záležitostí, odbor finanční a odbor tiskový.

Nejdůležitější byl odbor staničního velitelství, v němž kromě civilistů L. Chluma, J. Červeného, E. Plevy a F. Lohaře zasedaly také tři vojenské osoby - setník Filip, npor. Bitter a npor. Schaller.²⁶ Převzetí vojenské posádky znamenalo pro národní výbor největší úspěch, zvýšilo jeho význam i prestiž ve městě. Opíral se však pouze o důstojnictvo, zvláště o české záložní důstojníky. Mužstva, převážně německého a maďarského, bylo v posádce stále mnoho, a proto vydal vojenský odbor národního výboru přísná nařízení pro vojáky, aby neopouštěli kasárna.²⁷ O pomoc byla požádána sokolská organizace, jejíž ozbrojení členové konali hlídky před kasárnami a po městě.²⁸

U vojenské posádky totiž došlo k incidentu, který aktivizoval národní výbor a zejména staniční velitelství k nejvyšší ostražitosti. Němečtí důstojníci, kteří byli ve městě, vyvolávali dojem, že se smířili s daným stavem. Přesto nadporučík Krebs, který byl do té doby velitelem strojního praporu, využil oslabení způsobeného hromadnými odchody českých vojáků do svých domovů a vyzbrojil mužstvo svého praporu, tvořeného samými Němci. Velitel vojenské policie nadporučík Bitter, který akci odhalil, neriskoval srážku, ale dosáhl dohody na schůzce s německými důstojníky. Všechny zbraně, které se nacházely u strojního praporu, byly rozebrány a rozděleny tak, aby je nikdo nemohl použít. Brzy nato byl nadporučík Krebs donucen odejít.

Členové národního výboru poté telefonovali a telegrafovali na příslušná okresní hejtmanství a okolní obecní úřady, aby veřejně vyzvaly české vojíny k rychlému návratu do Jihlavy. Ve Velkých kasárnách bylo zřízeno prezentační oddělení pod vedením šikovatele Pachra, u něhož byl každý voják, který se vrátil, zapsán.

Těžkosti také působili důstojníci, kteří se vraceli z fronty. Hned po příjezdu na jihlavské nádraží byli zadrženi a odzbrojeni. Situace se přesto dále přiosťovala. Vojenská policie v čele s nadporučíkem Bitterem byla informována o místech, kde se scházeli němečtí

důstojníci podporovaní městskými radními. V některých soukromých bytech bylo také vypátráno větší množství zbraní, které nebyly odvedeny přes vyhlášku o oznámení a odvedení všech zbraní.

V této situaci se národní výbor rozhodl povolat do Jihlavy oddíl srbských zajatců ze zajateckého tábora v Milovicích a sestavil z nich strážní oddíl. K tomuto kroku byl přinucen opětnými dezercemi vojínů, zejména z třeštského okresu. Srbové, vedení poručíkem Miloševičem, byli silně protiněmecky naladěni a získali si u jihlavského obyvatelstva od počátku plný respekt.²⁹

Přesto se dalšími událostmi, které doprovázely odmítavé postoje městské rady k nové státní moci, cítil národní výbor ohrožen, zejména poté, kdy Němci začali zřizovat Soldatenrat. Vojenská komise proto rozhodla vyhlásit místní mobilizaci a povolala všechny muže do 36 let, schopné vojenské služby.³⁰ Do Jihlavy bylo rovněž převedeno čtyřicet četníků.

Po skonsolidování situace v Jihlavě se pak mohly jednotlivé části jihlavského pluku č. 81 aktivně podílet na obsazování jihomoravského pohraničí. Nejprve pomáhali zdolávat odpor Němců ve Slavonicích, pak obsazovali Znojensko s vlastním Znojemem.

Vedle naléhavé otázky vojenské však před reprezentanty české menšiny ve městě a po vzniku národního výboru i před zástupci nově vzniklé státní moci vyvstával další stěžejní problém, a sice vypořádat se s faktem, že město bylo z převážné většiny německé a také většina úřednických a městských postů byla obsazena Němci, kteří nebyli nikterak nadšeni tím, že by období jejich neomezené moci mělo vzít za své.

Nejdůležitější součástí státního aparátu bylo okresní hejtmanství. Při jeho přejímání však Národní výbor v Jihlavě zaznamenal další úspěch, když tento úřad v čele s okresním hejtmanem K. Ludwigem jej plně uznal a zavázal se ho respektovat. Jistě k tomu přispěl i fakt, který Národní výbor v Jihlavě uvádí ve svém hlášení Národnímu výboru v Praze, že totiž v čele okresního hejtmanství stál člověk málo průbojný a loajální, který již za války projevil své tolerantní smýšlení vůči Čechům.³¹ „*Přednosta rada Ludwig jest neškodná figura, která může parádovati na svém místě. Odstraněn býti musí komisař Langer, který své německo-nacionální smýšlení po celou dobu války dával cítit nejen celému venkovskému okresu českému, nýbrž české menšině v autonomní Jihlavě. Jako censor zastavil tento člověk vydávání »Jihlavských listů« a ještě nyní využívá svého postavení proti předpisům zemské hospodářské rady.*”³²

Okresní hejtmanství se tedy stalo „okresní politickou správou Národního výboru”, jak tehdy zněl jeho oficiální název, a uznávalo, že: „... *svrchovanou moc v tomto novém státě má Národní výbor v Praze, jenž představuje a vykonává prozatímní vládu. V jeho zastoupení úřaduje v Jihlavě okresní národní výbor.*”³³

Zdá se, že okresní hejtmanství se postavilo na stranu národního výboru z jakési tradiční řevnivosti mezi hejtmanstvím a německou radnicí, jež spravovala město se zvláštním statutem, hejtmanství tedy v ničem nepodléhala a její politika velmi často negativně postihovala i české okolí města. Důvod spočíval rovněž v tom, že převrat hluboce zasáhl do života těchto vesměs „spolehlivých” rakouských byrokratů a úředníků na okresních hejtmanstvích v německých oblastech. Jejich bezprostřední nadřízený orgán - místodržitelství - se dostal do českých rukou a začal je zahrnovat přípisy, které nařizovaly příslušnost k nové vládě: „*Nynější úřady zeměpanské a četníci vykonávají správu státní v mezích dosavadních zákonů jménem Národního výboru a z jeho příkazu a již nejsou orgány dřívější*

vlády rakouské.³⁴ Jinde se uvádí, že „... správu ústředních úřadů dosavadního státního útvaru pro království a země na říšské radě zastoupené převzala od c. k. vlády tohoto státu vláda státního útvaru pro Německé Rakousko ..., takže dosavadní ústřední správa státní zanikla, nařizuje se všem pánům správcům, aby veškerý úřední styk s těmito úřady jako s úřady nadřízenými přerušili...“³⁵

Také v dalších institucích byla většina německých úředníků, kteří neznali slova česky. Tak tomu bylo např. na berním úřadě a poště. Na státním návladnictví měl národní výbor zásadní výhrady proti státnímu zástupci J. Hauerovi pro jeho letité nacionální smýšlení, stejné to bylo u krajského soudu, kde národní výbor požadoval přímo odstranění „vrchního rady Tomanka a rady Honsiga, kteří vykonávají svůj vliv na jinak mírného presidenta Fischera a tím také po celá léta způsobují germanisaci celého tohoto soudu.“³⁶

Na Severozápadním nádraží dominoval přednosta Langelotz, který za pomoci přednostů topírny Salomena a Palese dal odvézt do Znojma lokomotivy, které odtud byly expedovány do Vídně a zpět se nevracely. 1. listopadu zde proto zasáhli čeští vojáci jihlavské posádky za účasti L. Chluma, který Langelotze veřejně obvinil ze zašantročování strojů a vlaků za hranice Rakouska a činil ho odpovědným za majetek nynějšího československého státu, načež přednosta slíbil plnit rozkazy československé vlády a Národního výboru v Jihlavě. Na nádraží Severozápadní dráhy působil R. Jung, který se netajil svým odporem proti nové vládě. Také státní tabáková továrna byla řízena německými úředníky a dělníci byli až na nepatrné výjimky Němci.

Národní výbor však neměl právo sesazovat jednotlivé úředníky okresních hejtmanství, pošt apod., mohl pouze podávat stížnosti a návrhy Národnímu výboru v Praze prostřednictvím místodržitelství.³⁷ Teprve po týdnu se podařilo dosáhnout, aby nacionálně zaměřené přednostové pošty a nádraží byli posláni na dovolenou. R. Jung byl ještě v roce 1918 ze Severozápadního nádraží odvolán.

Zcela odmítavě se k novým okolnostem postavilo městské zastupitelstvo, které, jak již bylo mnohokrát zdůrazněno, bylo v rukou Němců. Oznámilo úředně národnímu výboru, že sice uposlechne rozkazů moravského místodržitelství, ale v ničem jiném neustoupí, dokud nebude příslušnými faktory rozhodnuto o žádosti města, aby bylo přičleněno k Německému Rakousku.³⁸

Národní výbor si byl velmi dobře vědom silné pozice radnice, která vyplývala především z jeho nezávislosti na okresním hejtmanství, založené na zvláštním statutu pro královské město Jihlavu z roku 1862. Proto ve své zprávě Národnímu výboru v Praze 1. listopadu navrhol okamžité zrušení tohoto statutu a přenesení politické agendy na okresní hejtmanství, čímž by se odstranila umělá hranice mezi městem a venkovem.³⁹ L. Chlum se pokoušel jednat s radnicí a již 29. října navštívil starostu Inderku, podle jehož osobního sdělení tato první návštěva patřila výhradně jen požadavkům připojit k veřejným obecním vyhláškám český překlad. Městské zastupitelstvo bylo v následujících dnech ochotno spolupracovat s národním výborem pouze v zásobovacích záležitostech, jinak pokládalo své úřední orgány a zařízení za stojící zcela mimo jakékoliv předání.⁴⁰

Svůj postoj městská rada demonstrovala ještě před zasedáním německé národní rady v oznámení pod názvem „Kopf hoch!“ z 2. listopadu, které bylo určeno pro celý německý jazykový ostrov. Zde se mj. praví, že také 81 % Němců na jihlavském jazykovém ostrově má právo - stejně jako Češi - na sebeurčení.⁴¹

Tento postoj jihlavského městského zastupitelstva nebyl tak výjimečný, neboť ve všech německých oblastech českých zemí byla městská a obecní zastupitelstva převážně v rukou nacionalisticky smýšlejících Němců, kteří vesměs trvali na stanovisku, že se nadále cítí být občany rakouského státu a nikoliv Československé republiky. Pro srovnání uvedeme Liberec, jehož magistrát se přímo manifestačně a z vlastního podnětu vyslovil pro Deutschböhmen, zatímco k československému státu měl od samého počátku veskrze odmítavý postoj. Ještě po obsazení města československým vojskem vydal liberecký magistrát protest proti tomuto „útoku na právo sebeurčení“ a nijak se netajil tím, že se nehodlá zatěžovat dodržováním věrnosti novému státu.⁴²

Rozhodujícím dnem pro německé obyvatelstvo Jihlavy se stal 3. listopad 1918, kdy se v zasedacím sále radnice za předsednictví starosty Inderky sešli zastupitelé města Jihlavy a německých obcí jihlavského jazykového ostrova, představitelé politických stran a spolků. Přítomen byl rovněž poslanec za Jihlavu v novém rakouském národním shromáždění G. Gross.

Byla zde zvolena německá národní rada s působností pro celý jihlavský jazykový ostrov s názvem Deutscher Volksrat für die Iglauer Sprachinsel. V jejím čele stál továrník Venó Sedlak, známý německý nacionalista, vedoucím sekretariátu se stal Hans Krcaľ, pozdější jihlavský knihovník. Naskýtá se otázka, proč vlastně Němci zakládali národní radu, když jejich orgánem s velkou úřední pravomocí, vyplývající z práv statutárního města, byla městská rada. Je možné, že vedle potřeby nezávislého koordinačního orgánu zde působily i obavy, že Národní výbor v Praze kladně vyřídí žádost Národního výboru v Jihlavě, aby byl zrušen zvláštní statut pro město Jihlavu, čímž by se politická agenda přenesla na okresní hejtmanství ovládané Čechy.

Nejdůležitějším výsledkem této schůze bylo přijetí konečného rozhodnutí, že Jihlava a celý jihlavský jazykový ostrov přísluší k Německému Rakousku.⁴³ Pro širší německou veřejnost byl vydán leták („Mitteilungen an alle Deutschen der Iglauer Sprachinsel, 1. Flugblatt“), ve kterém bylo rozhodnutí zde zvolené německé rady podrobně objasněno. Leták mj. proklamoval příslušnost jihlavských Němců k Německému Rakousku na základě práva na sebeurčení a v tomto smyslu apeloval také na německo-rakouské národní shromáždění.⁴⁴

Německá rada byla shromážděnými pověřena zajišťovat všechna potřebná opatření k dosažení tohoto cíle. Do její pravomoci spadalo i udržování klidu mezi německým obyvatelstvem, na což byl kladen velký důraz při každé příležitosti. Proto apelovala na občany, aby se snažili zachovávat pořádek ve všech oblastech života, nenechali se vyprovokovat jinými názory a respektovali vztah každého jedince ke svému národu. Zejména v hospodářských záležitostech varovala před incidenty vyvolanými nedostatky v zásobování a doporučovala důvěřovat zvoleným zástupcům. Německá rada skutečně měla zájem na tom, aby nedošlo k žádným roztržkám mezi českým a německým obyvatelstvem, neboť by to mohlo vyvolat předčasný zásah ze strany centrálních orgánů. Upozorňovala proto i na takový detail, jako byla střídmost v požívání alkoholu: „*Meidet Rauschgetränke und haltet den Kopf klar, da Ihr jederzeit zu schwerwiegenden Entschlüssen fähig sein müßt!*“⁴⁵

Do okruhu své kompetence si německá rada vzala také péči o nezaměstnané. Každým dnem se vraceli další vojáci z front a zhoršovali již tak dost tíživý nedostatek potravin a rozmnožovali řady nezaměstnaných. Německá rada proto v tisku apelovala na zaměst-

navatele, aby přijímali do práce bývalé vojáky a lidi činné v armádě a hlásili také případné volné pracovní příležitosti.⁴⁶

Z jednání jihlavských Němců rovněž vzešlo provolání určené národnímu shromáždění Německého Rakouska, kde Německá rada v Jihlavě oznamovala slavnostní proklamaci příslušnosti k tomuto státu a žádala, aby jihlavský jazykový ostrov byl rovněž prohlášen za součást německo-rakouského státu. V textu se vypočítávaly všechny předpoklady jihlavského ostrova - hospodářské, dopravní i kulturní, které hovořily pro připojení. Jihlavský jazykový ostrov zde byl přirovnáván k suverénnímu lichtenštejnskému knížectví s tím, že nemohou být žádné pochybnosti o příslušnosti 40 000 německých obyvatel k Německému Rakousku.⁴⁷

3. listopad byl patrně nejvýznamnější co do rozhodnutí učiněných jihlavskými Němci. Také list *Mährischer Grenzbote*, který se dal zcela do služeb městské rady a německé rady, s nadšením komentoval ve svých člancích tento krok. 5. listopadu zde vyšel článek „Deutsch Iglau hat gesprochen“, kde se mj. upozorňuje na fakt, že se Němci jihlavského jazykového ostrova nenechají tak snadno pohltit nově vzniklým československým státem.⁴⁸

Jihlavští Němci nechtěli vystupovat izolovaně, a proto se 4. listopadu zúčastnili zástupci Německé rady v Jihlavě zakládající schůze Národní rady Němců střední Moravy (*Nationalrat der Deutschen Mittelmährens*), která byla vytvořena v Brně za předsednictví bývalého říšského poslance Ch. d' Elverta. Bylo zde rozhodnuto za dané situace vystupovat a prosazovat společné zájmy jednotně.⁴⁹ *Mährischer Grenzbote* o této události, důležité pro německé zájmy, informoval, přinášel také zprávy o nové vládě a dalším dění v Rakousku, zveřejňoval zásady přestupu do rakouského vojska. Zprávy z Prahy byly oznamovány pouze ojediněle a pokud se týkaly Němců.

Pokud však nechtěla jihlavská radnice vyvolat otevřený konflikt, musela i při svém odmítavém postoji k československému státu vzít na vědomí nařízení Národního výboru v Brně. Ten zaslal 7. listopadu představenstvu městské obce v Jihlavě přípis, v němž konstatoval, že město Jihlava neuznalo novou správu a dosud neučinilo opatření, aby bylo městské zastupitelstvo upraveno podle změněných poměrů. Do třech dnů mělo tedy podat příslušný návrh na novou úpravu městské správy, podobně jako již učinila jiná města na Moravě včetně Brna.⁵⁰ K tomu přistupovaly i požadavky členů Národního výboru v Jihlavě, kteří argumentovali přáním české menšiny podílet se na řízení městských záležitostí.

Přestože městské zastupitelstvo zpočátku odmítalo národní výbor respektovat, rozhodlo se tomuto požadavku vyhovět a setkat se s jeho zástupci, k čemuž došlo 9. listopadu. Mezi oběma stranami byla sjednána dohoda o vytvoření dvanáctičlenného společného výboru, který by se zabýval především zásobováním a pracovními příležitostmi pro nezaměstnané. Na zasedání kolegia městského zastupitelstva byli ještě téhož dne vybráni němečtí zástupci.⁵¹ O tři dny později oznámil také L. Chlum vybraných šest zástupců národního výboru do společné kontrolní komise.⁵²

V některých záležitostech však městské zastupitelstvo nebylo ochotno ustoupit, jako se to stalo v případě jihlavské malodráhy, kdy odmítalo uznat kompetenci nově jmenovaného ředitele drah dr. Bašty také v Jihlavě. Odvolávalo se, stejně jako v dalších případech a jednáních, na své rozhodnutí ze 3. listopadu o připojení jihlavského jazykového ostro-

va k Německému Rakousku. Rýsující se spor nakonec vyřešilo ředitelství jihlavské ma-
lodráhy, které s výhradami nového generálního ředitele uznalo.⁵³

3. Snahy o odtržení německých území od ČSR

Realizace požadavků na odtržení německých území v nově vzniklé republice však ne-
byla všeobecně snadnou záležitostí. Jednou z nejvážnějších překážek byla skutečnost, že
oblasti osídlené Němci netvořily celistvé území. Nebylo proto možné vytvořit jednu pro-
vincii Němců z českých zemí, ale pouze zřídit několik celků vzájemně spolu nesouvisě-
jících a většinou i oddělených českými kraji od rakouského území. Postupně byly
vytvořeny čtyři takové provincie: Deutschböhmen, Sudetenland, Böhmerwaldgau
a Deutschsüdmähren.⁵⁴

Aspirace na existenci nezávislou na československé moci si však činila i další místa,
německé menšinové ostrůvky uvnitř vlastního českého území. V Praze Němci rezigno-
vali po objektivním a realistickém zhodnocení okolností, na Moravě však prosazovali
připojení jihlavského a svitavského jazykového ostrova a dvou velkých měst Brna a Olo-
mouce k Německému Rakousku.

Bezprostředně po 28. říjnu již žádal na schůzi rakouského prozatímního národního
shromáždění bruntálský poslanec R. Freisser, představitel vyhlášené moravskoslezské
provincie Sudetenland, aby do jejího území byly pojaty i německé ostrovy ležící na čes-
kém území.⁵⁵ K rozhodujícímu jednání o osudu jazykového ostrova došlo 12. listopadu
1918 na zasedání rakouského národního shromáždění, kde se měl projednávat návrh zá-
kona o rozsahu, hranicích a vztazích státního území německo-rakouského státu. Jihlav-
ský list Mährischer Grenzbote si uvědomoval závažnost jednání pro zdejší jazykový os-
trov a věnoval mu plnou pozornost ve svých četných člancích, které plnily jeho první
strany.

V návrhu prohlášení, které přednesl a poté i obhajoval ostravský poslanec S. Licht,
bylo v souvislosti s jazykovými ostrovy stanoveno, že tyto oblasti, osídlené převážně ně-
meckým obyvatelstvem, zůstávají zastoupeny v rakouském národním shromáždění až
do sepsání ústavy, jejich úřady se řídí rakouskými zákony a podle mezinárodních zásad
jsou zajištěna jejich národnostní práva v rámci Německého Rakouska, jehož tvoří dočas-
ný právní obvod.⁵⁶

Jihlava, Brno a Olomouc byly prohlášeny za německá města, která měla mít v bu-
doucnu německou správu a právní ochranu. Přesto si tvůrci zákona uvědomovali těžkosti
spojené s uplatňováním státní svrchovanosti na tomto území, které nebylo nejen bez-
prostředně spojeno s územím Německého Rakouska, ale bylo i značně vzdáleno od uzav-
řených území německých provincií na jižní a severní Moravě a v Čechách. Proto byly
Jihlava, Brno a Olomouc zahrnuty na návrh K. Rennera do státních území v dočasném
právním působení.

Proti této podobě prohlášení rozhodně vystoupil jihlavský poslanec G. Gross s tím, že
takto ohrožuje nejen Jihlavu, ale i ostatní jazykové ostrovy v jejich existenci, aniž by zá-
roveň bral v úvahu slavnostní proklamaci ze 3. listopadu o příslušnosti k Německému
Rakousku. Do debaty zasáhl rovněž brněnský poslanec Ch. d'Elvert a celá otázka byla
určena k znovuprojednávání.

Mährischer Grenzbote uveřejnil sérii článků, ve kterých hájil právo německého jihlavského jazykového ostrova. V článku „Deutsch - Böhmen noch nicht verloren“ odrážel pověsti o tom, že německá území v českých zemích zůstanou ve svazku československého státu,⁵⁷ další titul - „Die Zukunft unserer Sprachinsel“ z téhož dne - napovídá, že šlo o komentář vídeňských jednání. Poukazoval na to, že členové státní rady se vyznačují naprostou neznalostí poměrů a otázka budoucnosti jihlavského jazykového ostrova nemůže být rozhodnuta jednostranným výrokem z Vídně nebo Prahy, ale je záležitostí mírové konference. Na obhajobu jihlavského ostrova autor uvádí, že zde nejde o německou menšinu, ale o ryze německou oblast se všemi jejím prvky.⁵⁸

V tomto závažném okamžiku projevila aktivitu německá rada, zajisté za vedení přímého účastníka událostí poslance G. Grosse, a vyslala do Vídně dvakrát poselstvo jihlavských Němců, kteří státní radě předali památeční zápis a žádali připojení k Německému Rakousku.⁵⁹ Výsledkem bylo, že vídeňský zákon ze dne 22. listopadu prohlásil za državu Německého Rakouska ještě Brno, Olomouc a Jihlavu, když pro něj jednomyslně hlasovali také sociální demokraté.⁶⁰

Ve svém svolání v Mährischer Grenzbote německá rada náležitě vyzdvihla dosažený úspěch a vykreslovala i další cíl - jednotný stát všech Němců, což bylo součástí dalekosáhlých plánů rakouské politiky. Ta byla v tomto období pod vedením sociálních demokratů K. Rennera a O. Bauera jednoznačně orientována na připojení Rakouska k Německé republice a vedla o tomto spojení řadu konkrétních jednání s německou stranou. List jihlavských Němců přesto střízlivě očekával rozhodnutí až od mírové konference.⁶¹

Česká veřejnost projevovala své počáteční nadšení a emoce ze vzniku samostatného státu strháváním a ničením německých nápisů a symbolů rakouské monarchie, což německé noviny neopomíjely ve svých komentářích. První odstranění rakouských nápisů bylo provedeno ve Velkých kasárnách v Křížové ulici. Poté byly sejmuty na nádražních budovách a teprve potom následovaly ostatní státní úřady. Nočním dílem českých nacionalistů byla likvidace pomníku ministra Johanna Kempena z Fichtestammu, podle názoru německých měšťanů velkého dobrodince města. Ještě více se jich dotklo zničení památníku císaře Josefa II. v parku před Besedou. Tento čin měli na svědomí patrně čeští vojáci, pro které Josef II. neznamenal snad ani tolik zosobnění germanizátora, jako se spíše zaměřovali proti všemu, co připomínalo ve městě monarchii; a pomník císaře to byl v první řadě. Později přišel na řadu pomník pruského vojáka v parku u kostela sv. Duchy; znak orlice s železným křížem vojáci odvěkli do Rudolfových kasáren.

Místní vojenské velitelství bylo v té době v Jihlavě řízeno energickým dr. Bekárkem a organizovalo se zde pomocné vojsko na základě rozkazu vrchního vojenského velitele v Praze.⁶² Na vojenském velitelství se hlásili čeští dobrovolníci z blízkého i vzdáleného okolí k vojenské službě. 10. listopadu pak tento garnizon přísahal na Hlavním náměstí. Při této příležitosti zde promluvil za Národní výbor v Jihlavě L. Chlum a poslanci Staněk a Vozáb o významu dne a založení československého státu. Byla to významná událost, když se v německém městě spravovaném dosud protistátně zaměřenou radnicí konala takováto výrazně česká akce oslavující samostatný stát a manifestující jeho sílu nejúčinnějším prostředkem - vojskem. Německý současník nazval tento akt „prvním veřejným českým jednáním na Hlavním náměstí od počátku Jihlavy.“⁶³

Ve městě vznikly v té době příhodné podmínky pro to, aby moravské místodržitelství, v jehož čele stál J. Černý, mohlo podniknout nátlak na městské zastupitelstvo v zájmu jeho odstoupení. Ve městě byla soustředěna početná vojenská posádka skládající se ve směs z českých vojáků a bývalých legionářů, která se zúčastňovala obsazování jižní Moravy spolu s vojskem z Brna a tzv. slováckou brigádou.

Městské zastupitelstvo dostalo lhůtu, ve které se mělo rozhodnout, zda přistoupí na rezignaci. Starosta Inderka se ještě ujistil o situaci ve městě, když se sešel s L. Chlumem, který mu potvrdil, že národní výbor je rozhodnut za všech okolností trvat na odstoupení obecních zástupců. Rovněž velitel vojenské posádky Bekárek Inderkovi sdělil, že vojsko má město ve svých rukou a je připraveno kdykoliv zasáhnout.⁶⁴

3. prosince 1918 moravské místodržitelství ustanovilo vládním komisařem města Jihlavy dr. F. Hovůrku a zároveň požádalo starostu Inderku, aby mu neprodleně předal správu obecních záležitostí.⁶⁵ V této situaci bylo městské zastupitelstvo nuceno téhož dne svoji rezignaci přijmout. Obyvatelstvu adresovalo své poslední prohlášení, ve kterém označilo události posledních dnů za násilnou změnu, ke které bylo zastupitelstvo autonomního města Jihlavy donuceno novou politickou zemskou správou Československé republiky. Přesto však trvalo na svém původním prohlášení ze 3. listopadu, kde manifestovalo věrnost Německému Rakousku; také ve svém posledním svolání vyzývalo obyvatelstvo k zachování věrnosti dříve stanoveným cílům.⁶⁶

Dosazením vládního komisaře ovšem národnostní boje neskončily, přestože Češi měli výrazně lepší pozice a tím zároveň i větší naději na úspěch. Jako poradní sbor vládního komisaře byl jmenován dvacetičtyřčlenný správní výbor, složený z dvanácti českých a stejného počtu německých zástupců. Čechům se nepodařilo ovlivnit výběr německých členů komise, přestože předložili vládnímu komisaři Hovůrkovi seznam německých zástupců, které vybral a schválil národní výbor. Obě strany dostaly stejné právo si své zástupce do správního výboru zvolit.⁶⁷

Vládním komisařem se totiž stal zkušený rakouský byrokrat, jenž jihlavské poměry díky dlouholeté službě u okresního hejtmanství dobře znal a nechtěl si zneprátnit žádnou stranu. Proto jen váhavě, nucen okolnostmi, dělal opatření prospěšná českému táboru. Jako příklad poslouží výzva Ústředí starostenských sborů a silničních výborů na Moravě, určená správní komisi v Jihlavě. Tato výzva navrhovala opatření, která měla ochraňovat okolí města před germanizací a poškozováním jeho zájmů. V každém okrese se měl vytvořit sbor zástupců českých obcí (buď z členů zastupitelstva, v německých obcích z členů českých spolků), který by stál za zájmy českého obyvatelstva. Vládní komisař Hovůrka tento spis osobně odložil s poznámkou „*prozatím ad acta.*“⁶⁸

V jiném případě, z obavy, aby neprovokoval německé obyvatelstvo, dal odstranit z radnice československý prapor, vyvěšený sem na oslavu zřízení komisariátu. Čeští vojáci, kteří věc pochopili jako provokaci, napochodovali před radnici se dvěma kulomety. Poté byl prapor znovu vyvěšen.⁶⁹

Zřízením komisariátu prakticky skončila činnost národního výboru. 8. prosince 1918 bylo zveřejněno svolání ministerstva vnitra o ukončení činnosti národních výborů a o několik dní později byla také činnost Národního výboru v Jihlavě prohlášena za skončenou. Okresní hejtman poděkoval jménem vlády L. Chlumovi a členům národního výboru.⁷⁰ Aktivita jeho činitelů se přenesla zejména do činnosti národní rady (české), v je-

jímž čele stanul opět L. Chlum. Její náplň byla obdobná jako u německé rady: podpora českého společenského a kulturního života, záležitosti českého školství apod.

Po vnější stránce byl případ jihlavského jazykového ostrova a jeho snaha po připojení k Německému Rakousku ukončen. Snažily se tak tvářit i politické úřady, které oficiálně ujistily nadřízené orgány o tom, že „... německé obyvatelstvo města a jihlavského venkova se již smířilo s novými poměry, vpravilo se do nich a není znám žádný případ, kdy by obyvatelstvo německého jihlavského jazykového ostrova kladlo nějaký odpor stávajícím zákonům Československé republiky. Rozhodující pro tuto okolnost bylo odstoupení německého představenstva města Jihlavy a dosažení komisariátu, čímž značně polevilo propagování příslušnosti ostrůvku k německo-rakouskému státu, nehledě na to, že rozvášní činitelé města a venkova považovali již s ohledem na zeměpisnou polohu jazykového ostrůvku myšlenku na připojení k Německému Rakousku za utopii.“⁷¹

Ale poměry v Jihlavě a na německém ostrově nebyly tak jednoznačné, jak je zjednodušovalo okresní hejtmanství ve snaze ukázat, že iredentistické hnutí zde bylo potlačeno stejně jako v dalších významnějších oblastech, kde v té době zasahovaly vojenské jednotky.

Již počátkem listopadu 1918 začala československá vláda dělat přípravy k obsazení pohraničí a v polovině měsíce byl zahájen rozhodný útok. Do konce roku 1918 se německý iredentistický pokus definitivně zhroutil. Celé pohraniční území bylo obsazeno českým vojskem a bylo pod kontrolou vlády. Němečtí političtí prominenti se uchýlili buď do ústraní, nebo hledali útočiště v Německu či Rakousku. Ukázalo se, že německé možnosti odporu nebyly velké a ani sousední německé státy, jejichž případné intervence se československá vláda obávala, nechtěly pro tuto záležitost riskovat. Také mezinárodní vyhlídky na řešení této otázky ve prospěch Československa se podstatně zlepšily. Mírová konference již neměla rozhodovat mezi dvěma protivníky, ale potvrdit stav, jehož bylo fakticky dosaženo.

Tím však boj mezi oběma nejpočetněji zastoupenými národnostmi v českých zemích neskončil. Konflikt probíhal dál a projevoval se na mezinárodním poli i ve vnitropolitických poměrech. Stejně tomu bylo po porážce iredentistického hnutí i na Jihlavsku a v Jihlavě, přestože vývojem samotného pokusu o odtržení se Jihlava poněkud odlišovala. Předurčovala ji k tomu v první řadě její geografická poloha, která jí nedovolovala přímý kontakt s žádným rozsáhlejším německým územím. Zatímco vytvoření čtyř německých provincií bylo ihned potvrzeno a podporováno, představitelé německého jihlavského ostrova museli ve Vídni vyvíjet velké úsilí a použít mnoho argumentů, aby byla Jihlava nakonec také prohlášena za državu Rakouska, a ne za pouhé území v dočasném právním působení.

Stejně jako ostatní Němci z Čech, měli své zástupce v rakouském národním shromáždění i Jihlavané, ale vnitřní vývoj území se odlišoval. Nevytvořili žádné zvláštní samosprávné orgány, neboť statutární postavení Jihlavy umožňovalo samostatné městské zastupitelstvo nezávislé na okresní politické správě, které se hned po převratu postavilo proti novému státu a plnilo tak funkci řídicího článku odboje. Jako vedlejší koordinační orgán vznikla německá rada, která úzce spolupracovala s radnicí. Zásadní zásah iredentistickému hnutí tedy zasadila nucená rezignace městského zastupitelstva, neboť otázka německého vojska již byla do té doby vyřešena a navíc se v Jihlavě tehdy soustředilo větší množství českých dobrovolníků, kteří byli zárukou vyrovnaného průběhu událostí.

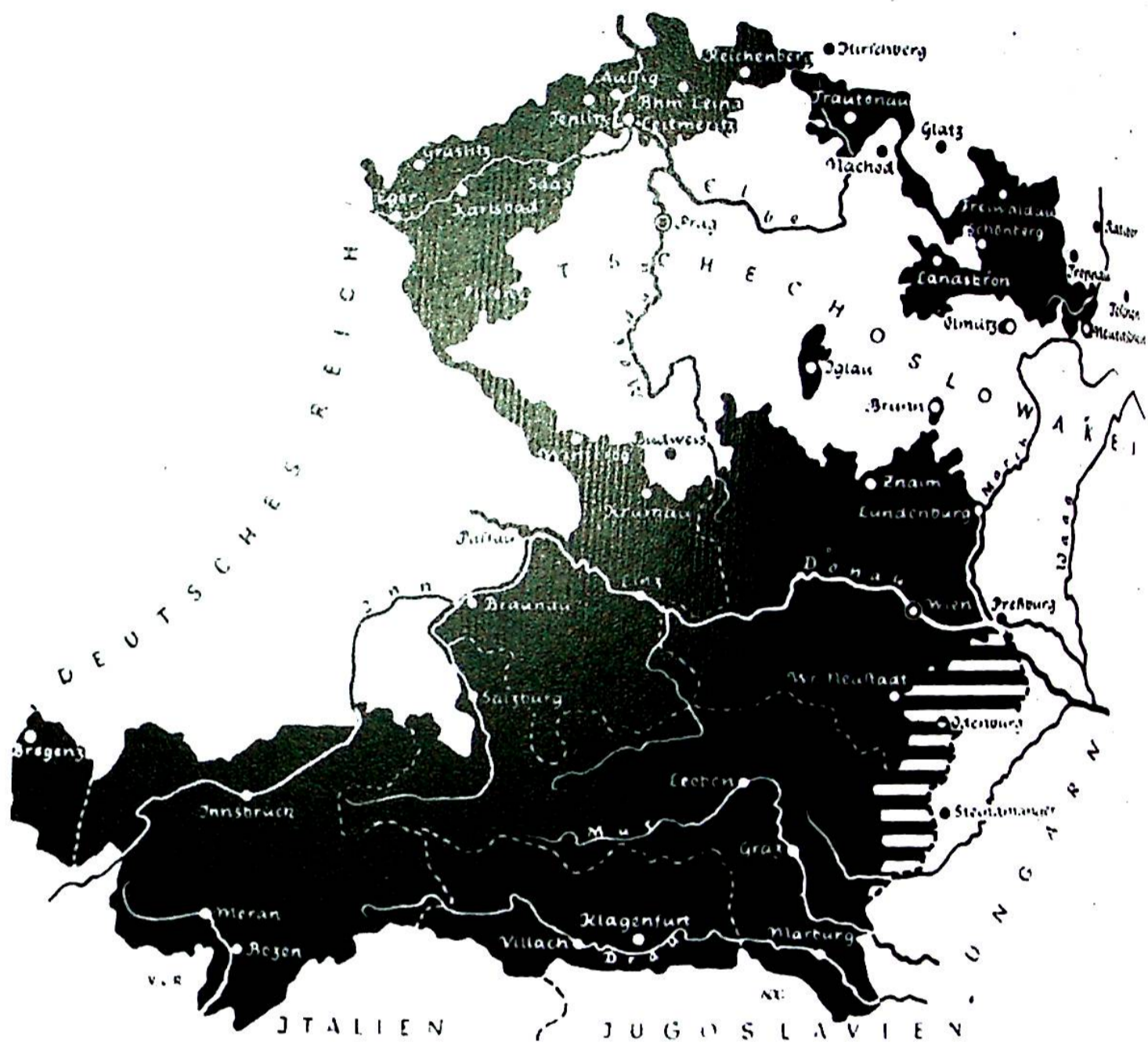
Členové městského zastupitelstva, kteří byli nuceni odejít ze svých míst, soustředili svoji prorakouskou nacionální aktivitu do německé rady, jež pokračovala ve své činnosti až do roku 1920, kdy byla úředně zrušena. Stala se centrem, ze kterého vycházely všechny nacionální snahy jihlavských Němců, ať už se týkaly pokusů o realizaci stálých požadavků, nebo šlo o obranné akce ve jménu německví.

POZNÁMKY

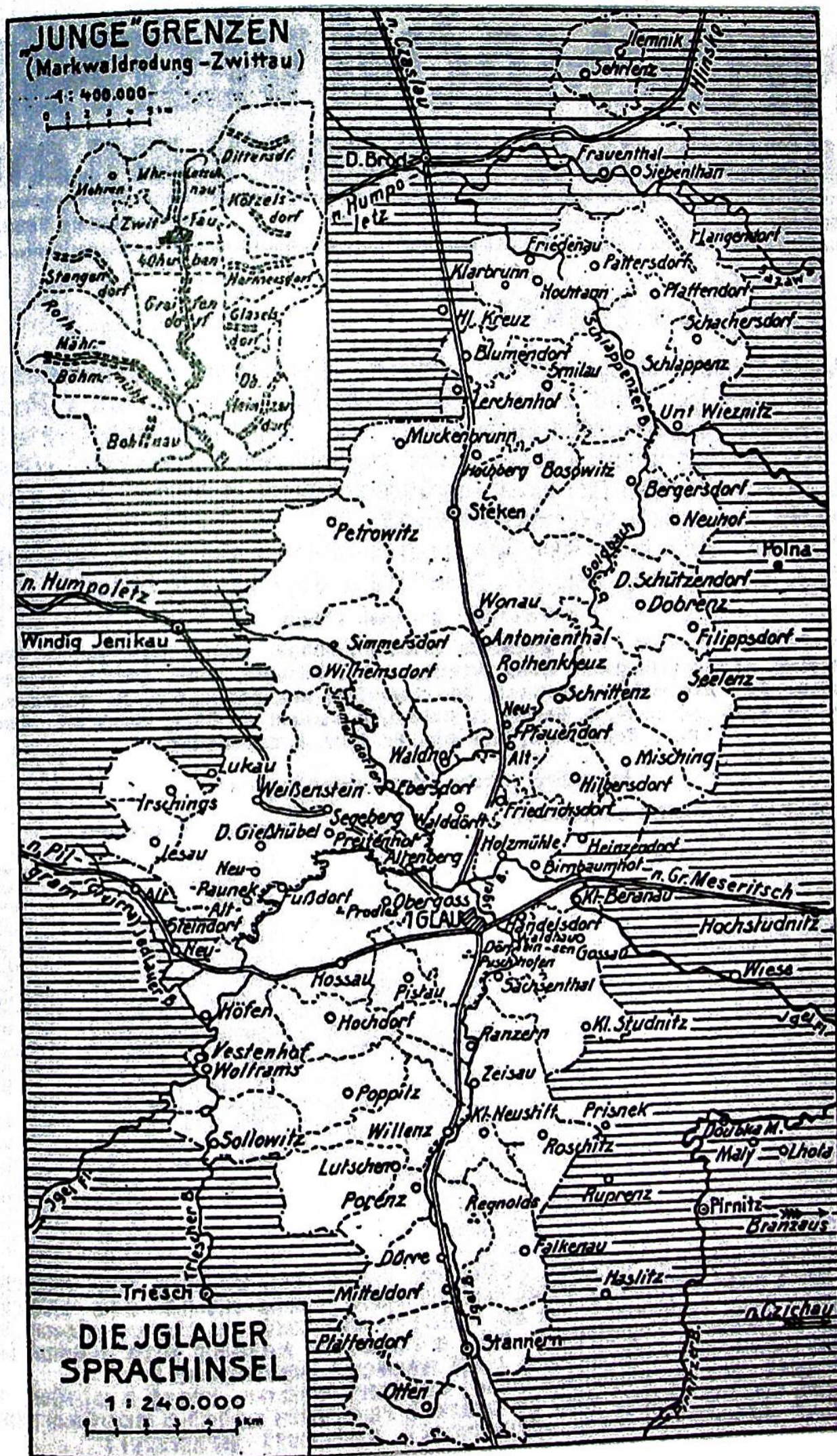
- 1 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Jihlava, Okresní úřad (dále jen OÚ) Jihlava, pres. reg. č. 365/1918.
- 2 SOKA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 1 606/1918.
- 3 SOKA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 1 659/1918.
- 4 SOKA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 1 036/1918. Moravské místodržitelství varuje před působením na dělnictvo. Přiložen leták.
- 5 Čeněk KUDRNOVSKÝ, *Mé vzpomínky na památný den převratu - 28. říjen 1918 - a na následující dny u nás v Jihlavě*, Jihlavské listy (dále jen JL) 23, 1928, č. 43, s. 2 - 3.
- 6 Hans KRCAL, *Der Umsturz im Jahre 1918 in Iglau*, Zeitschrift für Geschichte und Landeskunde Mährens 45, 1943, s. 197; SOKA Jihlava, fond Drobné tisky F, bez označení - natištěné oznámení o německém národním dni jihlavského jazykového ostrova, konaném 16. června 1918 v pivovarské zahradě; jako svolavatel uvedeno městské zastupitelstvo Jihlava, starosta V. Inderka.
- 7 *Das Selbstbestimmung den Deutschen!*, Mährischer Grenzbote (dále jen MG) 71, 1918, č. 117, s. 5.
- 8 *Der Friedensherrscher*, MG 71, 1918, č. 120, s. 1.
- 9 *Volksgenossen!*, MG 71, 1918, č. 122, s. 3.
- 10 H. KRCAL, *c. d.*, s. 202; Jaroslav CESAR - Bohumil ČERNÝ, *Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety. Iredentistický puč německých nacionalistů v ČSR v letech 1918 - 1919*, Liberec 1960, s. 122.
- 11 J. CESAR - B. ČERNÝ, *c. d.*, s. 45.
- 12 Převratem v Jihlavě se zabývalo ve svých vzpomínkách mnoho tehdejších účastníků: Ludvík CHLUM, *Vzkříšení*, JL 23, 1928, č. 43, s. 2 - 3; Michael RYCHNOVSKÝ, *Říjnový převrat v Jihlavě*. In: Kalendář české Jihlavy 1923. Průvodce po české Jihlavě, seznam českých živností a obchodů, Jihlava 1923, s. 39 - 44; Č. KUDRNOVSKÝ, *c. d.*; H. KRCAL, *c. d.* Současní autoři, kteří psali o říjnových událostech na Jihlavsku: Alois ŠIMKA, *28. říjen v Jihlavě*, Jiskra, 1968, č. 85, s. 2; týž, *28. říjen 1918 a první dny republiky na Jihlavsku*, Vlastivědný věstník moravský 20, 1968, s. 373 - 378; Karel KŘESADLO, *Říjen 1918 na Jihlavsku. Sociální tužby zůstaly jen tužbami*, Jiskra, 1978, č. 86, s. 3; týž, *Kapitoly z historie Jihlavy*, Jihlava 1992, s. 121 - 132; Robert RANDÝZEK, *Revoluční národní výbor v Jihlavě r. 1918*, Jiskra, 1968, č. 80, s. 2, č. 81, s. 2, č. 82, s. 2; Miloslav POSPÍCHAL, *Dělnické hnutí a národnostní otázka na Jihlavsku v letech 1918 - 1920*, Vlastivědný sborník Vysočiny, oddíl věd společenských II, 1958, s. 165 - 179; Alois ŠIMKA - František HOFFMANN - Václav ŠPLÍCHAL - Helena ZIMÁKOVÁ, *Historický kalendář dělnického hnutí a KSČ na Jihlavsku a Třeštsku 1914 - 1945*, Jihlava 1968, 132 s.; nejnověji Zdeněk JAROŠ, *Jihlava a vznik Československé republiky*. In: Hoši od Zborova. Sborník z pracovního setkání historiků k 80. výročí bitvy u Zborova, Brno 1997, s. 67 - 71.
- 13 Č. KUDRNOVSKÝ, *c. d.*, s. 3.
- 14 H. KRCAL, *c. d.*, s. 203.
- 15 *Das Stadtverordneten - Kollegium ...*, MG 71, 1918, č. 128, s. 3.

- 16 SOkA Jihlava, Národní škola Dobronín, Kronika české školy v Německém Sitcendorfu, rok 1918.
- 17 SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. 2 315/1918.
- 18 SOkA Jihlava, Kronika obecné školy v Hlávkově, rok 1918.
- 19 SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 2 302/1918.
- 20 H. KRCAL, *c. d.*, s. 204 - 205.
- 21 Č. KUDRNOVSKÝ, *c. d.*
- 22 L. CHLUM, *c. d.*
- 23 SOkA Jihlava, fond Národní výbor 1918 - 1919 (dále jen NV), č. 3, 1919.
- 24 SOkA Jihlava, NV, č. 6/1918.
- 25 L. CHLUM, *c. d.*
- 26 SOkA Jihlava, NV, č. 2/1918. Informační věstník Národního výboru v Jihlavě.
- 27 SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 1 672/1918.
- 28 SOkA Jihlava, fond Sokol, sign. G/II/1919. Podle výkazu Sokolské jednoty v Jihlavě ke dni 31. 12. 1918 měla tato tělocvičná orgnizace 112 mužů a 49 žen v členské základně.
- 29 SOkA Jihlava, NV, č. 9/1919.
- 30 SOkA Jihlava, NV, č. 13/1919.
- 31 SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 2 197/1916.
- 32 SOkA Jihlava, NV č. 3/1919.
- 33 SOkA Jihlava, NV č. 6/1918.
- 34 SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 2 340/1918.
- 35 SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 2 342/1918.
- 36 SOkA Jihlava, NV č. 3/1919.
- 37 SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 2 386/1918.
- 38 SOkA Jihlava, NV č. 3/1919.
- 39 Tamtéž.
- 40 H. KRCAL, *c. d.*, s. 204.
- 41 *Kopfhoch!*, MG 71, 1918, č. 129, s. 4.
- 42 J. CESAR - B. ČERNÝ, *c. d.*, s. 60; též L. HORÁKOVÁ, *Obsazení Liberecka československým vojskem na konci roku 1918*. In: *Vznik samostatného Československa a severní Čechy*. Historický sborník Ústecka, Ústí nad Labem 1986, s. 183 - 196.
- 43 SOkA Jihlava, Městská správa (dále jen MS) Jihlava, pres. reg. č. 1 527/1918.
- 44 SOkA Jihlava, fond Tisková dokumentace F, 1919 - 1924, bez označení; též H. KRCAL, *c. d.*, s. 207 - 208.
- 45 Tamtéž.
- 46 *Arbeitgeber!*, MG 71, 1918, č. 134, s. 3.
- 47 SOkA Jihlava, fond Drobné tisky, P 1919, č. 40.
- 48 *Deutsch Iglau hat gesprochen*, MG 71, 1918, č. 130, s. 2.
- 49 *Nationalrat der Deutschen Mittelmährens*, MG 71, 1918, č. 131, s. 2.
- 50 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1 527/1918.
- 51 Anton Dürport - zástupce starosty, Alois Ressler - obecní rada, Rudolf Jung - inž. a poslanec zem. sněmu, Othmarr Oberrenner - obecní rada, dr. Frantz Peltzarsky - vrchní městský rada, Veno Sedlak - obecní rada.
- 52 František Aleš - kartáčník, dr. Jaroslav Červený - advokát, dr. Osvald Haičman - advokát. Ladislav Kliment - ředitel měšťanské školy, Jan N. Hlimrich - továrník, Josef Sedláček - kolářský mistr.
- 53 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1 531/1918.
- 54 Blíže se vznikem a vývojem těchto provincií zabývá mj. J. CESAR - B. ČERNÝ, *c. d.*
- 55 Hynek BULÍN, *Jiskry a plameny. Vzpomínky na dobu zápasů a vítězství*, Brno 1930.

- 56 *Iglau's Schicksalsfrage vor der Nationalversammlung. Rede des Nationalrates Dr. Gross*, MG 71, 1918, č. 135, s. 1 - 2.
- 57 *Deutsch - Böhmen noch nicht verloren*, MG 71, 1918, č. 135, s. 7.
- 58 *Die Zukunft unserer Sprachinsel*, MG 71, 1918, č. 135, s. 4.
- 59 Tento fakt uvádí německá rada ve svém slavnostním prohlášení; viz *Deutsche Arbeiter, Bauern und Bürger!*, MG 71, 1918, č. 138, s. 1 - 2.
- 60 *Československá vlastivěda*, díl V., Praha 1931, s. 484.
- 61 *Deutsche Arbeiter, Bauern, und Bürger!*, MG 71, 1918, č. 138, s. 1 - 2.
- 62 SOKA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 2 434/1918.
- 63 H. BULÍN, *c. d.*, s. 161.
- 64 H. BULÍN, *c. d.*, s. 148.
- 65 SOKA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 2 446/1918.
- 66 *Mitbürger!*, MG 71, 1918, č. 144, s. 1.
- 67 SOKA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1 889/1918.
- 68 SOKA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1 893/1918.
- 69 *Iglau in tschechischer Gewalt!*, MG 71, 1918, č. 144, s. 4.
- 70 SOKA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 2 520/1918.
- 71 SOKA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 2 483/1918.

1. Územní požadavky německých iredentistů. Reprofoto z knihy J. César - B. Čemý, Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety. Iredentistický puč německých nacionalistů v ČSR v letech 1918 - 1919, Liberec 1960.

2. Mapa německého jazykového ostrova. Reprofoto z brožury Die Iglauer Sprachinsel - Deutsch, Wien 1919.

INFORMAČNÍ VĚSTNÍK NÁRODNÍHO VÝBORU V JIHLAVĚ

Číslo 1.

1. listopadu 1918.

Lide český!

V důsledcích velkého státního převratu, zřízení státu československého, což vše dnes jest Ti již známo a na pokyn Národního výboru v Praze i Brně, jakožto jediných představitelů naší nové vlády, utvořen byl ve schůzi dne 30. října pořádané všemi místn. organisacemi politickými Národní výbor, který prozatím jest jediné oprávněn veškeré potřebné další jednání prováděti a pak širší veřejnosti sdělovati.

Národní výbor bude stále úřadovati v zasedací síni okres. hejtmanství, II. posch. č. 9., telefon číslo 10., a sestává z následujících zástupců:

Předseda: Dr. Lud. Chlum.

Členové: Dr. J. Červený, J. N. Melmrich, rytm. dr. Lohař, Státní lékař dr. Fr. Pléva, setník Filip, nadporučík Bitter, nadp. Trnka, nadp. Vomela, prap. Drápal, šikovatel Holzman, šik. Nováček, dr. Jelínek, Jos. Sedláček, Jos. Zápotočný, A. Melchar, L. Pytlík, Al. Med, B. Šraml, A. Bartoš, A. Bulant, R. Šanket, P. Říha, Musil Ed., Straka K., J. Krpálek, V. Mazanec, Fr. Aleš, J. Zápotočný.

Jednotlivé odbory jež se ustavily jsou:

Odbor staničního velitelství:

Dr. L. Chlum
Dr. J. Červený
Dr. Lohař
Dr. E. Pléva
Setník Filip
Nadporučík Bitter
Nadporučík Schaller

Odbor vyživovací:

Pytlík L.
Med Al.
Musil
Bartoš
Straka
Nadp. Trnka
Šik. Holzman

Obecní záležitosti:

Dr. Červený
Jos. Sedláček
Melchar
Šraml
Krpálek
Mazanec
Nadp. Bitter
Zápotočný

Odbor finanční:

Řed. Sysel
Dr. Červený
Zápotočný Josef
Pytlík Leop.
Nadp. Vomela
Prap. Drápal

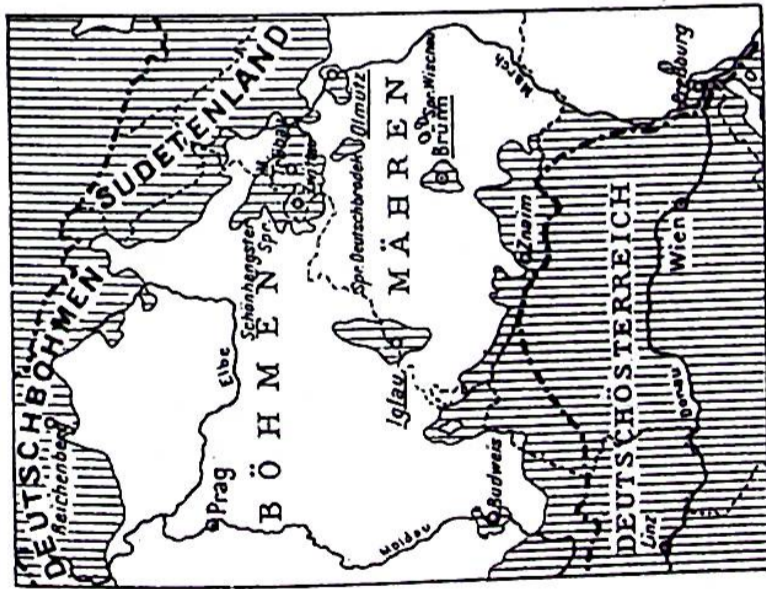
Odbor tiskový

Melchar
Dr. Jelínek

Národní výbor vyzývá veškeren český lid, zvláště pak mládež, aby zachoval důstojný kříd, neboť není dnes nikde s to zadržeti již hotových událostí! To co v jiných městech se stalo, stane se i u nás v Jihlavě. Trpělivost, klid a rozvaha našeho lidu nesmí býti nikým porušena, toť svatou naší národní povinností!
Společť aťe ve všem na Vámi zvolaný výbor, který s plným vědomím svého úkolu ujal se práce k rozkvětu našeho nového státu, v jehož programu jest: „Rovnost! Volnost! Bratrství!“

3. Informační věstník Národního výboru v Jihlavě, č. 1, 1. 11. 1918. SOKA Jihlava.

Die Iglauer Sprachinsel soll deutsch bleiben!

□ Deutsches, □ Tschechoslowakisches Sprachgebiet,
 die von den Tschechoslowaken beanspruchte Staatsgrenze.
 |Sprachinsel bzw. Sprachinhinsel.

Die Iglauer Sprachinsel.

ein Wertblatt für ihr Selbstbestimmungsrecht.

Flächeninhalt: 390 km² geistlich-lohene Sprachgebiet mit klaren Grenzen (Grenzverlauf: Friedenau, Blumenau, Blumenau, Verchenhof, Mudenbrunn, Petrovitz, Simmersdorf, Trschings, Jesau, Höfen, Köstendorf, Wolftraus, Gollowitz, Otten, Stannern, Faltenuau, Kojshitz, Klein-Stubitz, Weßlau, Weingendorf, Wsching, Sellen, Dobreny, Neuhof, Unter-Weßschinn, Schacherndorf, Langendorf, Gebrüeny und Illenmit.
 Siehe Spezialkarte: Zone 8, Kol. XIII, Zone 7, Kol. XIII.
 Bevölkerung: 40.000 Deutsche in 78 Siedlungen.

Gliederung: 1 autonome Stadt (Iglau), 2 Marktleden (Stannern und Steeden), 49 Gemeinden.

Deutsche Schulen: 1 Realschule, 1 Mädchenschule, 1 Handelschule für Knaben und Mädchen, 2 Bürgerchulen, 1 landwirtschaftliche Winterschule, 4 gewerbliche Fortbildungs- und Fachschulen, 59 Volksschulen.

Kulturelle Einrichtungen: Städtisches Museum, Stadttheater, 3 Kino, Deutsche Lesehalle, Deutsche Volksbücherei, reich entwickeltes deutsches Vereinsleben.

Deutsche Geldinstitute: Städtische Sparkasse mit 32 Millionen Kronen Einlagen, 4 Filialen von Großbanken, 19 Raiffeisenkassen.

Deutsche Wohlfahrtsvereinigungen: 38 deutsche Feuerwehren, 8 Krankenkassen, 3 Kinderfürsorge- und Jugendfürsorgeorganisationen, Waisenhaus. **Materielle Kultur:** a) Land- und Forstwirtschaft bildet die Hauptbeschäftigung der Bevölkerung (hochentwickelte landwirtschaftliche Organisationen), b) Handel und Gewerbe mit reich entwickelter genossenschaftlicher Gliederung (17 Genossenschaften), c) Industrie: Tuch- und Wirkwaren, Leder, Schuhe, Sabat, Glas, Holz, Bier, landwirtschaftliche Industrieprodukte (Stärke, Kartoffelmehl, Spiritus).

Geographie: Raupes waldriches Hügel- und böhmisch-mährisches Höhen- und Tiefland, Entfernung vom geschlossenen Siedlungsgebiet Deutschösterreichs 23 km. Verbindung nach Deutschösterreich durch drei Bahnlinien: 1) Iglau-Brünn (Schnellzug 1 1/4 Stunden), 2) Iglau-Wolftraus-Brünn, 3) Iglau-Neuhaus-Neu-Weßschinn.

Geschichte: Die Deutschen sind in der Sprachinsel autochthon. Sie siedelten hier seit alten Zeiten. Deutsche Bauern haben den Boden gerodet; deutsche Bergleute haben den Silberbergbau begründet und im 13. Jahrhundert zu höchster Blüte gebracht und ein deutsches Bergrecht geschaffen, das Iglau zum Oberhofe für die Bergstädte Böhmen und Mährens machte und auch der ungarischen sowie der neuzeitlich-deutschen Berggesetzgebung zur Grundlage diente. Deutsche Kaufleute und deutsche Tuchweber haben vor sechs Jahrhunderten die Tuchindustrie begründet, die heute in und um Iglau blüht. In der deutschen Literaturgeschichte leben jene Tuchweber als die einzigen Meisterfinger von Bedeutung in den deutschen Städten der Sudetenländer fort.

Deutsche Arbeit, deutscher Geist und deutsche Kraft haben das Kulturland der Sprachinsel geschaffen. Mit Recht nahmen diese Deutschen das Selbstbestimmungsrecht in Anspruch und erhoben am 3. November 1918 feierlich die Forderung nach Anschluß an Deutschösterreich.

Deutscher Volkstrot
 für die Iglauer Sprachinsel.

4. Leták zabavený 5. 4. 1919 při pasové kontrole ve Znojmě. SOkA Jihlava.

An die Nationalversammlung Deutsch-Österreichs!

Die Deutschen der Iglauer Sprachinsel haben am 3. November 1918 ihre Zugehörigkeit zu Deutsch-Österreich feierlichst ausgesprochen.

Die Vorschläge des Staatsrates, welche einer Preisgabe der Sprachinsel gleichkommen, erfüllen uns mit Enttäuschung und Erbitterung.

Die Iglauer Sprachinsel ist keinesfalls eine Minderheit, sondern ein über 1000 Jahre altes, in sich geschlossenes, deutsches Siedlungsgebiet von 400 km² Flächenraum. Darauf siedeln 40.000 Deutsche in 55 polit. Gemeinden mit 78 Ortschaften (darunter die autonome Stadt Iglau und die Marktstädte Steeden und Stannern.)

Das Gebiet stellt wirtschaftlich, verkehrstechnisch und kulturell trotz der bisherigen trennenden Landesgrenzen eine geschlossene Einheit mit dem Mittelpunkt Iglau dar.

Es umfaßt sämtliche Wirtschaftsformen. Deutsch ist die Landwirtschaft einschließlich des Großgrundbesitzes. Deutsch ist die Großindustrie, Handel und Gewerbe.

Zwei Eisenbahnlinien verbinden die Sprachinsel mit dem bloß 25 km entfernten deutschen Gebiet Südmährens.

Iglau besitzt eine Gemeindeparkassa mit 32 Millionen Kronen Einlagen und fünf Zweigstellen von Großbanken, darunter auch eine der österr.-ung. Bank.

Als kultureller Mittelpunkt besitzt Iglau an deutschen Schulen: ein Gymnasium, eine Realschule, ein Mädchenlyzeum, eine Handelsschule für Knaben und Mädchen, eine landwirtschaftliche Winterschule, gewerbliche Fortbildungs- und Fachschulen, Volks- und Bürgerschulen.

Unter diesen Verhältnissen, die durch den gegenwärtigen politischen Umsturz nicht geändert werden, kommt der Sprachinsel eine größere Bedeutung zu als dem souveränen Fürstentume Lichtenstein. Es unterliegt keinem Zweifel, daß die Erklärung der Sprachinsel als Teil Deutschösterreichs in sich richtig und ihr Bestand als Einschlußgebiet des Freistaates Deutschösterreich politisch, verkehrstechnisch und wirtschaftlich ohne nennenswerte Schwierigkeiten sicherzustellen ist.

Mit dem gleichen Rechte, wie Deutschösterreich sich als zugehörig zur großen deutschen Republik erklärt hat, erklärt sich die Sprachinsel als ein Teil Deutschösterreichs und erwartet mit Inversicht, daß die Nationalversammlung das Selbstbestimmungsrecht der Iglauer Sprachinsel achtet und durchsetzt.

Deutscher Volksrat
für die Iglauer Sprachinsel.

5. Leták podepsaný německou radou. SOkA Jihlava.

Die Entstehung der Tschechoslowakischen Republik und die Ereignisse im ethnisch gemischtem Gebiet um Iglau

Alena Palánová

Im Oktober 1918 entstand der unabhängige tschechoslowakische Staat. Die Grenzgebiete, in denen überwiegend die deutsche Bevölkerung lebte, sollten in diesen Staat gleichfalls eingegliedert werden. Es wurden vier Provinzen - Deutschböhmen, Sudetenland, Böhmerwaldgau, Deutschsüdmähren - gebildet, die sich um den Anschluß an Österreich bemühten.

Um die Stadt Iglau, an der tschechisch-mährischen Grenze, befand sich die sog. Iglauer Sprachinsel, deren Großteil eine überwiegende Mehrheit von deutscher Bevölkerung aufwies. Das Zentrum der Sprachinsel bildete Iglau, wo nach der Volkszählung von 1910 insgesamt 5 974 Tschechen und 21 756 Deutschen lebten. Die Stadtverwaltung war deutsch, in gleichem Maße alle Behörden. In der Stadt war eine starke, vorwiegend deutsche Garnison stationiert.

Die deutschsprachige Bevölkerung sollte hier nach dem Umsturz ihre Stellung einer privilegierten Mehrheit verlieren. Am 30. 10. 1918 entstand in Iglau ein Nationalausschuß, der sich bemühte, die Macht in der Stadt zu übernehmen. Zuerst mußte das Problem der Garnison gelöst werden. Während die Bezirkshauptmannschaft die Partei des Iglauer Nationalausschusses ergriff, machte das von der Bezirkshauptmannschaft unabhängige Rathaus Front gegen ihn. Am 30. 11. 1918 wurde in der Sitzung im Rathaussaal entschieden, daß Iglau und die ganze Sprachinsel zu Deutsch-Österreich gehören. Es wurde gleichfalls ein Deutscher Volksrat für die Iglauer Sprachinsel gegründet, der alles Notwendige sicherstellen sollte.

Die österreichische Nationalversammlung hielt den Anschluß der Iglauer Sprachinsel für unrealistisch und erklärte Iglau, Brünn und Olmütz zu deutschen Städten, die in Zukunft eine deutsche Verwaltung und einen Rechtsschutz haben sollten. Damit wurden die Erwartungen der Iglauer Deutschen nicht befriedigt. Der Deutsche Volksrat entsandte deshalb eine Deputation nach Wien. Diese Abordnung erreichte es, daß die Nationalversammlung erklärte, Iglau, Brünn und Olmütz seien österreichischer Besitz.

In Iglau festigte sich unterdessen die tschechische Herrschaft. Am 3. 12. wurde ein Regierungskommissar eingesetzt und die Stadtvertretung trat zurück. Der Iglauer Nationalausschuß beendete seine Tätigkeit und seine Mitglieder konzentrierten sich auf die Arbeit im tschechischen Nationalrat. Damit endete zumindest nach außen hin das Problem der Iglauer Sprachinsel.

Übersetzung: Alena Palánová

Adresa autorky:

Mgr. Alena Palánová, Šipnov 65, 588 41 Vyskytná nad Jihlavou